

»NAJBOLJ BRANE KNJIGE« V SLOVENSКИH SPLOŠNIH KNJIŽNICAH

Petra Jager

Oddano: 11. 8. 2008 – Sprejeto: 8. 9. 2008

Strokovni članek

UDK 027.022.082:311(497.4)

Izvleček

Prispevek analizira sto najbolj izposojanih naslovov v splošnih knjižnicah v luči bralne kulture in poslanstva splošne knjižnice. Z zvrstnega, vsebinskega in kvalitativnega vidika predstavi literaturo, ki si jo uporabniki splošnih knjižnic v Sloveniji najbolj izposojajo.

Raziskava se omejuje na sto »Najbolj branih knjig« v slovenskih splošnih knjižnicah med letoma 2002 in 2007. V obravnavano bazo podatkov, ki jo od leta 2002 vodi Inštitut informacijskih znanosti, so vključene splošne knjižnice, ki sodelujejo v sistemu COBISS.SI in imajo avtomatizirano izposojajo.

Podatki o najbolj izposojanih naslovih kažejo velik kvalitativni razkorak med zastopano popularno literaturo in zahtevnejšo, umetniško književnostjo, ki jo predstavljajo predvsem naslovi domačega branja. Sodeč po seznamu najbolj izposojanih naslovov se številčno najbolj zastopani interesi uporabnikov oddaljujejo od razvojnih ciljev splošnih knjižnic.

Ključne besede: najbolj brane knjige, izposoja, splošne knjižnice, bralna kultura

Professional article

UDC 027.022.082:311(497.4)

Abstract

The paper investigates hundred most borrowed books in public libraries in perspective of some trends in reading habits and general mission of public libraries. It introduces genres and quality of most borrowed books in Slovenian public libraries.

JAGER, Petra. "Best read books" in Slovenian public libraries. Knjižnica, Ljubljana, 52(2008)2-3, p. 169-184

The research was based on one hundred »best read« monographs in Slovenian public libraries during the six year period. The analyzed data from the database conducted by Institute of Information Science since 2002 include all public libraries which use the COBISS.SI system and have automated borrowing.

The »best read« books show big qualitative differences among most borrowed titles. Opposed to few artistic literature titles, the majority of borrowed books are popular literature. The first type of literature represents obligatory reading titles in secondary school system. The list of »best read« books indicates that the majority of users' interests are moving apart from public libraries strategic aims.

Key words: best read books, borrowing, public libraries, reading culture

1 Uvod

V skladu z razvojem sodobne informacijske družbe postajajo splošne knjižnice v sistemu (zahodnega) neoliberalizma vse pomembnejši informacijski in kulturni centri, ki stojijo pred vedno novimi, zahtevnejšimi nalogami. Če je temeljno poslanstvo splošne knjižnice, da državljanom zagotavlja enake možnosti izobraževanja, neomejen dostop do znanja, duhovnih dobrin, kulture in informacij, da bi lahko ti postali aktivni in enakopravni člani družbe, je zagotovo eden njenih največjih izzivov današnjega časa, kako bo to, tako rekoč neobvladljivo količino znanja in informacij zajela, organizirala, predstavila, naredila dostopno uporabnikom in ohranila za naslednje rodove.

Poleg informacijskih in izobraževalnih storitev, ki jih morajo splošne knjižnice izvajati, so te tudi kulturne ustanove in imajo veliko vlogo pri oblikovanju kulturnega življenja lokalne skupnosti. Ker je knjiga oz. pisana beseda danes še zmeraj konstitutivna duhovna in kulturna vrednota, je pomembna naloga splošnih knjižnic, da utrjujejo in razvijajo bralno kulturo. V ta namen naj bi v svoji zbirki zagotavljale ustrezen delež zahtevnejše literature, o njej naj bi uporabnike informirale ter z različnimi dejavnostmi razvijale kulturo branja, še posebej v podporo slovenski knjigi.

Na drugi strani morajo kljub svojemu nepridobitnemu značaju tudi splošne knjižnice imeti neko mero uspešnosti. Da bi opravičile svoj obstoj, pridobile finančne vire in podporo javnosti, si knjižnice danes prizadevajo za čim večje število uporabnikov in čim boljše kazalce izposoje. Uporabniki postajajo merilo uspešnosti na vseh ravneh delovanja knjižnice, tudi pri izgradnji knjižnične zbirke.

V skladu s svojim poslanstvom splošne knjižnice gradiva ne hranijo trajno, temveč se knjižnična zbirka gradi in obnavlja tako, da je aktualna, da ustreza struk-

turi potencialnih uporabnikov v okolju, v katerem knjižnica deluje. V skladu s tem načelom naj bi potekala tudi nakup in izločanje gradiva. Povedano drugače, knjižnično zbirko naj bi sestavljalo gradivo, ki se izposoja, kar pomeni, da se ta oblikuje glede na povpraševanje in potrebe uporabnikov. A ker je tudi knjiga neusmiljeno podlegla zakonom tržne logike in postala potrošno blago, ki danes najbolj množično zadovoljuje predvsem potrebe po razvedrilu, so želje uporabnikov pogosto v nasprotju s kulturnim poslanstvom knjižnic.

Knjižnica seveda ne more izvajati visokih načel o svoji kulturni vlogi mimo uporabnika, saj je od njega vitalno odvisna, vendar so na drugi strani splošne knjižnice predvsem javna služba, katere naloga je, da kvalitativno zapolnjuje vrzeli tržnih mehanizmov. To narekuje knjižnicam, da sladijo strateškim ciljem, s katerimi zahteve uporabnikov pogosto niso združljive.

Z namenom, da bi osvetlili omenjeno navzkrižje in nekatere trende v izposoji v splošnih knjižnicah, v prispevku iz kvalitativnega zornega kota predstavljamo sto najbolj izposojanih naslovov monografskih publikacij oz. »Najbolj brane knjige«¹ v slovenskih splošnih knjižnicah, ki jih v okviru skupnega informacijskega knjižničnega sistema COBISS od leta 2002 evidentira Inštitut informacijskih znanosti (http://home.izum.si/cobiss/top_gradivo/). Ker je vzorec najbolj izposojanih naslovov po obsegu skromen, so dobljeni podatki, kjer je to mogoče, primerjani s statistiko na področju dejavnosti splošnih knjižnic, ki jo spremlja Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici.

V obravnavano bazo podatkov so vključene vse splošne knjižnice, ki sodelujejo v sistemu COBISS.SI in imajo avtomatizirano izposajo. Predstavljene so absolutne vrednosti letne izposoje. Podatki o najbolj izposojanih naslovih za posamezno knjižnico so dostopni le v primeru, če je knjižnica dovolila njihovo objavo, medtem ko so za vse knjižnice skupaj ti podatki javni. Obravnavanih je sto »najbolj branih« naslovov monografskih publikacij v obdobju od 2002 do 2007.

2 Tipologija »najbolj branih knjig«

Seznam »najbolj branih« knjig združuje literaturo, namenjeno različnim starostnim skupinam uporabnikov, različne literarne zvrsti in žanre. Predstavlja naslove, ki si jih uporabniki splošnih knjižnic najbolj izposojajo. Tako kaže prevladujočo

1 Na podlagi podatkov, zajetih v tej bazi, ni mogoče govoriti o najbolj branih knjigah v pravem pomenu besede, saj bralno kulturo sooblikujejo tudi »najbolj prodajani« naslovi, poleg tega pa izposojene knjige niso že tudi prebrane, zato naslov Izumove statistike – »Najbolj brane knjige« – ni povsem točen in je v prispevku vselej v navednicah.

paradigmo uporabnika in manj heterogenost potreb, ki jih uporabniki v splošnih knjižnicah uresničujejo. Npr. slika najbolj brane otroške in mladinske literature bi bila zagotovo celovitejša, če bi statistika zajemala le mladinska in otroška leposlovna dela, tako pa nam delež mladinske literature med sto najbolj izposojanimi naslovi pove prej, kakšno je razmerje med mladimi in odraslimi člani knjižnice, manj pa širše pojasnjuje vzgojno ali umetniško vrednost najbolj iskanih mladinskih naslovov. Tudi podatek, da med sto »najbolj branih« naslovi ne najdemo pesniške zbirke za odrasle v nobenem mesecu v vsem obdobju statističnega merjenja, ne pove ničesar o tem, katera poezija je med uporabniki splošnih knjižnic najbolj brana in koliko ti prebirajo slovenske pesnike. Podoben problem se pojavlja pri »strokovni literaturi«, kjer imajo, tako kot pri poeziji, posamezni naslovi manjše število potencialnih bralcev.

Rekli bi lahko, da je število obravnavanih naslovov preskromno, da bi na tej podlagi lahko poglobljeno analizirali bralno kulturo. Sklepamo lahko kvečjemu na številčno najbolj zastopane bralne interese uporabnikov splošnih knjižnic. Kljub vsemu pa nas seznam najbolj izposojanih knjig opozarja na določene značilnosti, ki se pojavljajo skozi celotno obdobje spremljanja izposoje, kot npr. ustaljena razmerja med posameznimi tipi literature, med popularno in kanonizirano literaturo, leposlovjem in neleposlovjem, literarnimi žanri itn., ki se med leti 2002 in 2007 niso bistveno spremenila.

Iz naslovov »najbolj branih« knjig, ki jih je mogoče povezati v nekaj sklopov – mladinsko literaturo, literaturo za odrasle, leposlovje, strokovno literaturo, romanopisje, klasično književnost, svetovno in domačo itn., je razvidno, da gre za različne skupine uporabnikov oz. različne motive za branje – bralci *Sapramiške* običajno niso tudi bralci *Zločina in kazni* in malo verjetno je, da so bralci *Romea in Julije* tudi zvesti bralci Nore Roberts, skoraj zagotovo pa slednji nimajo posebnih zaslug, da med »najbolj branih« knjigami najdemo tudi Schlinkovega *Bralca*.

Na seznamu »najbolj branih« naslovov se med leposlovjem za odrasle pojavljata predvsem dva tipa literature – na eni strani množična, popularna ali trivialna književnost in na drugi naslovi t. i. klasične ali kanonizirane književnosti, ki jih kot obvezno branje predpisuje naš šolski sistem. Literarnih del, ki bi nagovarjala širši krog bralcev, hkrati pa ohranjala vsaj relativno spoznavno in estetsko literarno vrednost ali bi predstavljala zahtevnejše različice svojega žanra, med najbolj izposojano literaturo skoraj ne srečamo. Zaradi izrazitega kvalitativnega razkoraka med obema tipoma leposlovja se zastavlja vprašanje, ali si literatura, s katero se srečujejo dijaki v okviru slovenskega jezika in književnosti, sploh še lahko izbori prostor v duhovnem obzorju sodobnega najstnika in vpliva na profil bodočega bralca.

Raziskave bralne kulture se običajno osredotočajo na kvantitativni vidik razmerja med knjigo in bralcem. Eden izmed razlogov za to je, da vrednotenje literarnih

del temelji na filozofsko-spekulativnih konceptih, ki segajo na področje interpretacije. Drugi argument proti takšnim pristopom pa je, da je v kontekstu zahodne demokracije težko opravičiti že pojma umetniške in trivialne literature, kaj šele odreči legitimnost potrebi po *lahki* literaturi ali branju kot razvedrilu.

Kljub temu pa dejavnosti, ki potekajo v knjižnicah v podporo bralni kulturi, projektni program, ki ga v ta namen podpira Ministrstvo za kulturo, ter priporočila nacionalnega programa za kulturo temeljijo na nekem določenem razumevanju pozitivnega stanja na področju bralnih navad oz. predpostavki kvalitetnega branja.

2.1 Leposlovje in strokovna literatura

Standard za splošne knjižnice navaja, da mora knjižnica »zagotavljati raznovrstno gradivo v različnih oblikah in ustreznem številu, da zadovolji potrebe in želje lokalne skupnosti. Zbirka knjižničnega gradiva odraža kulturo lokalne skupnosti in družbe.«²

V vsaki organizacijski enoti, ki ni namenjena posebni skupini uporabnikov, naj bi knjižnica vzdrževala določeno razmerje med strokovnim gradivom in leposlovjem, in sicer naj bi zagotavljala 60 odstotkov naslovov strokovnega gradiva in 40 odstotkov naslovov leposlovja ter 25–30 odstotkov naslovov gradiva za mladino, od tega 60 odstotkov naslovov strokovne literature ter 40 odstotkov naslovov leposlovja³.

Med sto najbolj izposojanimi naslovi v splošnih knjižnicah ne zasledimo strokovne literature v pravem pomenu besede, temveč le zelo majhen delež neleposlovnih del.⁴ Če te rezultate primerjamo s statistiko izposoje v splošnih knjižnicah, razmerje med izposajo leposlovnih in neleposlovnih monografij⁵ ni tako zaskrbljujoče (Preglednica 2), čeprav še zmeraj ne v skladu s priporočili za sestavo knjižnične zbirke. Seznam »najbolj branih« knjig torej ne ilustrira ustrezno razmerja med leposlovjem in neleposlovjem v izposoji, merodajnejši je lahko le na področju izposoje leposlovja.

2 *Standardi za splošne knjižnice*, str. 12.

3 *Prav tam*.

4 *Naslovi neleposlovnih del med sto »najbolj branih knjigami«: Varna vožnja: priročnik za voznike, Leksikon imen: izvor imen na Slovenskem, Živali na kmetiji, Križ na prsih, Dinozavri.*

5 *Število strokovne literature v ožjem pomenu besede med neleposlovnimi monografijami ni dostopno.*

Preglednica 1: Število neleposlovnih del med sto najbolj izposojanimi naslovi v slovenskih splošnih knjižnicah.

leto	neleposlovna dela med 100 najbolj izposojanimi naslovi
2002	3
2003	3
2004	3
2005	2
2006	1
2007	3

Preglednica 2: Izposoja (na dom) leposlovnih in neleposlovnih monografskih publikacij v slovenskih splošnih knjižnicah. (Vir: <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>)

leto	leposlovne monografske publikacije	neleposlovne monografske publikacije
2002	10.237.599	7.942.734
2003	10.202.622	8.091.060
2004	10.926.636	8.856.072
2005	10.277.881	7.139.814
2006	12.096.579	9.628.280
2007	12.440.807	9.775.322

2.2 Mladinska literatura in literatura za odrasle

Delež gradiva za mladino med sto najbolj izposojanimi naslovi, ki obsega vse tri starostne skupine, pogojuje odstotek mladoletnih članov knjižnice ter delež mladih med potencialnimi uporabniki splošne knjižnice⁶. V vseh splošnih knjižnicah skupaj delež gradiva za mladino skozi celotno obdobje merjenja izposoje znaša v povprečju 18,1 odstotka, medtem ko na seznamih »najbolj branih« knjig posameznih knjižnic, kot npr. Ljudske knjižnice Metlika ali Knjižnice Velenje, zasledimo več kot 50 odstotkov naslovov za otroke in mladino v posameznem letu; in tudi obratno, Knjižnica Mozirje v posameznih letih dosega komaj 15 odstotkov naslovov za otroke in mladino⁷. V primerjavi s statistiko izposoje (»izposoja leposlovja na dom«) pa lahko opazimo, da v posameznem

6 *Glede na to, da je zadovoljevanje potreb otrok in mladine med najpomembnejšimi nalogami splošne knjižnice, bi bila evidenca najbolj izposojanih mladinskih in otroških del zelo dobrodošla, saj bi vsaj za določeno starostno obdobje veliko bolje ponazarjala prevladujoče smernice v izposoji.*

7 *Najbolj brani naslovi otroške in mladinske književnosti: Viharno nebo, Harry Potter, Matilda, Lažniva Suzi, Muca copatarica, Sama doma, naslovi iz zbirke R. L. Stina.*

letu med številom izposoj odraslih in mladoletnih članov v splošnih knjižnicah skupaj ni velikih razhajanj (Preglednica 4), vendar to merjenje ne temelji na naslovi, temveč na statusu člana, zato je lahko primerjava z najbolj izposojanimi naslovi samo pogojna.

Preglednica 3: Število naslovov monografskih publikacij otroške in mladinske literature med 100 najbolj izposojanimi naslovi.

leto	število naslovov monografskih publikacij otroške in mladinske literature med 100 najbolj izposojanimi naslovi
2002	26
2003	23
2004	17
2005	18
2006	13
2007	12

Preglednica 4: Statistika izposoje leposlovja na dom za mladino in odrasle med letoma 2006 in 2007. (Vir: <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>)

leto	izposoja na dom: odrasli	izposoja na dom: mladina
2006	6.502.070	5.594.509
2007	6.661.981	5.778.826

2.3 Prevladujoča literarna zvrst

Med »Najbolj brani knjigami« v splošnih knjižnicah med letoma 2002 in 2007 v leposlovju prevladujeta roman in krajša proza, zastopana je tudi dramatika, zaman pa bi iskali pesniško zbirko. Na seznamih najbolj izposojanih knjig za posamezne splošne knjižnice najdemo le pesmi za otroke, npr. Župančičeve *Mehurčke* ali Pavčkove *Majnice: fulaste pesmi*.

Ne glede na izhodiščno enakovrednost literarnih zvrsti, da se pojavljajo kot visoka ali trivialna književnost, odsotnost poezije s seznamov »najbolj branih« knjig do neke mere pojasnjuje dejstvo, da lirska poezija zaradi svoje specifične notranje forme, kjer je snovno-materialni svet zabrisan, neoprijemljiv, nudi manj možnosti za t. i. kratkočasno branje. Povedano drugače, pesniška zbirka nima enakega števila potencialnih bralcev kot nek popularni roman, zato bo tudi težje zasedla mesto med »najbolj branih« naslovi.

Sodeč po seznamu »najbolj branih« naslovov je literarna zvrst, ki danes najzvesteje streže potrebam povprečnega bralca, roman.

Preglednica 5: Število romanov med sto »Najbolj brani knjigami«.

leto	število romanov med 100 najbolj izposojanimi naslovi
2002	68
2003	73
2004	77
2005	78
2006	78
2007	75

Romani, ki se pojavljajo na seznamu »najbolj brani knjig«, in torej kažejo najbolj zastopan literarni okus med uporabniki splošnih knjižnic, sodijo, če iz vzamemo naslov ali dva in mladinsko književnost, med t. i. trivialno literaturo. S tem ne mislimo preprosto žanrsko literaturo, ki jo opredeljujejo določene vsebine s svojimi motivi, temami, idejami in ustaljena pripovedna struktura oz. uveljavljeni narativni vzorci, temveč pod trivialnostjo razumemo obrtniško spodletele literarne poskuse, ki niti na tehnični niti na idejno-duhovni ravni ne vzpostavljajo fiktivne pripovedne situacije v pravem pomenu besede. Takšne literature je

Najbolj brane knjige

COBISS.SI

leto: 2002 mesec: VSI gradivo: monografske publikacije

knjižnice: splošne status: izposoja naj: 25

IZDELAJ SEZNAM

Število knjižnic, ki ustrezajo iskalnemu pogoju: **63**

Naslov	Avtor	Izposoj.	COBISS/OPAC
1 Višharo nebo	Wooding, Chris	19676	COBISS.SI-ID
2 Gospodar prstanov	Tolkien, J. R. R.	9956	COBISS.SI-ID
3 Harry Potter, Jetnik iz Azkabana	Rowling, J. K.	9381	COBISS.SI-ID
4 Harry Potter, Dvorana skrivnosti	Rowling, J. K.	9145	COBISS.SI-ID
5 Resnična mladost		9057	COBISS.SI-ID
6 Harry Potter, Kamen modrosti	Rowling, J. K.	8758	COBISS.SI-ID
7 Harry Potter, Ognjeni kelih	Rowling, J. K.	8565	COBISS.SI-ID
8 Antigona	Sophocles	8048	COBISS.SI-ID
9 Zločin in kazen	Dostoevskij, Fedor Mihajlovič	7583	COBISS.SI-ID
10 Varva vožnja : priročnik za voznike		7270	COBISS.SI-ID
11 Romeo in Julija	Shakespeare, William	6672	COBISS.SI-ID
12 Matilda	Dahl, Roald	6644	COBISS.SI-ID
13 Prekrižani načrti	Sheldon, Sidney	6419	COBISS.SI-ID
14 Zaupaj mi svoje sanje	Sheldon, Sidney	6376	COBISS.SI-ID
15 Ljubica	Quick, Amanda	6316	COBISS.SI-ID
16 Skrivnostni napoj	Quick, Amanda	6263	COBISS.SI-ID
17 Pilotova žena	Shreve, Anita	6131	COBISS.SI-ID
18 Pet dni v Parizu	Steel, Danielle	6067	COBISS.SI-ID
19 Zapeljevanje	Quick, Amanda	6048	COBISS.SI-ID
20 Sladko in grenko	Steel, Danielle	5905	COBISS.SI-ID
21 Najlepše zgodbe Carla Barksa, [Racman Jaka] Barks, Carl		5861	COBISS.SI-ID
22 Afroditina prstana	Quick, Amanda	5827	COBISS.SI-ID
23 Ugrabljena	Andrews, V. C.	5790	COBISS.SI-ID
24 Prevara	Quick, Amanda	5768	COBISS.SI-ID
25 Poletni sestri : [roman]	Blume, Judy	5683	COBISS.SI-ID

Slika 1: »Najbolj brane knjige« v letu 2002.

največ med ljubezenskimi romani, ki so tudi najbolj izposojan romaneskni žanr, sledijo jim kriminalni in detektivski romani.

Opaziti je mogoče, da se na seznam vse pogosteje uvrščajo avtobiografski romani ali romansirani življenjepisi, spomini, dnevniki, izpovedi, skratka, *pripovedi* o resničnem življenju. Če popularni roman izhaja iz idealne in neproblematične slike sveta, ta tip romana temelji na navidezno verističnem razmerju do zunaj-literarne stvarnosti, upoveduje neko ekstremno, »avtentično« življenjsko izkustvo, kjer praviloma ženske junakinje, pripadajoče drugačnim religioznim modelom sveta (najpogosteje islamu) pričajo o izkustvu krivice, ki izvira iz neke, nam oddaljene kulturne, politične in verske tradicije, ki je še posebej diskriminatorska do ženske in njene vloge v njej⁸. Te romane običajno povezuje tudi življenjsko-nazorska perspektiva, da živimo v najboljšem izmed možnih svetov.

Najbolj brane knjige **COBISS.SI**

leto: 2004 mesec: VSI gradivo: monografske publikacije

knjižnice: splošne status: izposoja naj: 25

Število knjižnic, ki ustrezajo iskalnemu pogoju: **64**

Naslov	Avtor	Izposoj.	COBISS/OPAC
1 Viharno nebo	Wooding, Chris	12935	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
2 Varna vožnja : priročnik za voznike		9168	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
3 Harry Potter, Feniksov red	Rowling, J. K.	9163	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
4 Zapeljevanje	Quick, Amanda	7054	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
5 Parsifalov mozaik	Ludlum, Robert	6704	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
6 Romeo in Julija	Shakespeare, William	6589	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
7 Antigona	Sophocles	6545	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
8 Bournova premoč	Ludlum, Robert	6516	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
9 Harry Potter, Jetnik iz Azkabana	Rowling, J. K.	6347	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
10 Harry Potter, Ognjeni kelih	Rowling, J. K.	6189	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
11 Zločin in kazen	Dostoevskij, Fedor Mihajlovič	6161	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
12 Ljubica	Quick, Amanda	6067	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
13 Panika	Muck, Desa	5991	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
14 Pilotova žena	Shreve, Anita	5910	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
15 Od Ivana Preglja do Cirila Kosmača : izbor novel		5888	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
16 Harry Potter, Kamen modrosti	Rowling, J. K.	5814	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
17 Nebo se podira	Sheldon, Sidney	5813	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
18 Prevara	Quick, Amanda	5797	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
19 Skandal	Quick, Amanda	5766	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
20 Nevarnost	Quick, Amanda	5741	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
21 Skrivnostni napoj	Quick, Amanda	5719	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
22 Zaupaj mi svoje sanje	Sheldon, Sidney	5687	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
23 Poroka	Steel, Danielle	5626	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
24 Prekrižani načrti	Sheldon, Sidney	5555	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
25 Ne pozabi	Bradford, Barbara Taylor	5499	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>

© 1997-2008 [...]

Slika 2: »Najbolj brane knjige« v slovenskih splošnih knjižnicah v letu 2004.

8 Če naštejemo samo nekaj naslovov s seznama: Souad: Živa zažgana: izpoved žrtve zločina iz časti; Safiya Hussaini Tungar Tudu: Jaz, Safiya: obsojena na smrt s kamenjanjem; Mende Nazer: Sužnja: resnična zgodba o izgubljenem otroštvu in boju za preživetje; Leila: Poročena pod prisilo; Senait G. Mehari: Ognjeno srce.

Kolikor se ob romanih pojavljajo druge zvrsti, npr. tragedija, drama, komedija, povest, novela itn., gre za dela s seznamov beril domačega branja ali pa mladinsko literaturo, ki se pogosteje pojavlja v obliki krajših proznih zvrsti.

2.4 Zastopanost avtorjev

Nekateri avtorji, predvsem avtorji žanrskih romanov, so se na seznamu »najbolj branih knjig« med letoma 2002 in 2007 obdržali ves čas⁹. To so predvsem zelo plodoviti avtorji, katerih dela imajo že vnaprej zagotovljen krog bralcev, saj njihov uspeh jamči avtorjevo slavno ime. Uspešnost teh avtorjev pri bralcih, potrjuje tudi dejstvo, da se na seznamu pojavljajo z več naslovi, nekateri celo z več kot petimi deli.

Preglednica 6: Število avtorjev na sto naslovov »najbolj branih knjig«.

leto	število avtorjev na 100 naslovov
2002	42
2003	48
2004	51
2005	51
2006	54
2007	50

Dela slovenskih avtorjev med najbolj izposojanimi knjigami so maloštevilna¹⁰. Slovenski pisatelji so bolj zastopani med mladinsko literaturo. Desa Muck je npr. na samem vrhu izposojanih del z vsaj enim naslovom. Da ima slovenska mladinska književnost veliko zaslonbo pri bralcih, potrjuje tudi statistika izposoje, ki jo vodi Inštitut informacijskih znanosti za upravičence knjižničnega nadomestila¹¹, medtem ko podatek o dejanskem deležu izposoje slovenskih avtorjev v splošnih knjižnicah ni dosegljiv, čeprav je promocija slovenske knjige ena izmed prioritet nacionalne kulturne politike, ki jo ta tudi finančno podpira.

9 *Sidney Sheldon, Amanda Quick, Danielle Steel, Mary Higgins Clark, Barbara Taylor Bradford, Nora Roberts, James Patterson itn.*

10 *Slovenski avtorji, ki jih srečamo na seznamu: Desa Muck, Ela Peroci, Vid Pečjak, Frane Milčinski, Prežihov Voranc, Marjan Tomšič idr.*

11 *Dostopno na spletni strani: <http://home.izum.si/cobiss/nadomestilo/nadomestilo.asp?Leto=2007>*

Preglednica 7: Število monografskih publikacij slovenskih avtorjev med sto najbolj izposojanimi naslovi.

leto	število domačih monografskih publikacij med 100 najbolj izposojanimi naslovi
2002	14
2003	12
2004	15
2005	11
2006	10
2007	10

Preglednica 8: Primerjava med številom slovenskih in tujih avtorjev mladinskega leposlovja med sto najbolj izposojanimi naslovi.

leto	slovenski avtorji mladinskega leposlovja ¹²	tuji avtorji mladinskega leposlovja
2002	7	8
2003	7	7
2004	8	5
2005	8	5
2006	6	5
2007	6	4

2.5 Osrednja območna knjižnica

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1) osrednjim območnim knjižnicam določa posebne naloge. Po zakonu morajo te dosledneje izvajati dejavnosti v javnem interesu, kar pomeni, da naj bi zagotavljale »najboljšo ponudbo knjižničnega gradiva vseh vrst, ponudbo informacij in storitev, ki so osredotočene na kulturne, izobraževalne, informacijske in socialne potrebe okolja«¹³ (v tem vrstnem redu) in zagotavljati večji delež zahtevnejše literature v knjižničnih fondih s poudarkom na slovenskih avtorjih (kar delno ureja že obvezni izvod).

Vendar sezname »najbolj branih knjig« območnih knjižnic¹⁴ bistveno ne odstopajo od tistih v drugih splošnih knjižnicah niti po deležu slovenskih avtorjev niti po

12 Avtorji, ki so zastopani večkrat, so šteti samo enkrat (*Desa Muck*), enako pri tujih avtorjih (R. L. Stine, J. K. Rowling).

13 Nacionalni program za kulturo 2008–2011, str. 24.

14 Podatki za Koroško osrednjo knjižnico dr. Franceta Sušnika, Ravne na Koroškem niso dostopni, ker knjižnica ni dovolila posamične objave podatkov.

številu naslovov kvalitetnejšega leposlovja in prav tako na njem ne najdemo znatno večjega števila neleposlovnih del.

Preglednica 9: »Najbolj brane knjige« v osrednjih območnih knjižnicah v letu 2002 po številu neleposlovja, mladinskih del, romanov, slovenskih avtorjev in domačega branja.

leto 2002	Pokrajinska študijska knjižnica, Murska Sobota	Mariborska knjižnica	Osrednja knjižnica Celje	Knjižnica Ivana Potrča Ptuj	Knjižnica Otoma Županciča, Ljubljana	Knjižnica Mirana Jarca, Novo Mesto	Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, Koper	Goriška knjižnica Franceta Bevka, Nova Gorica	Osrednja knjižnica Kranj
neleposlovna dela	13	5	2	2	5	8	0	2	7
mladinska literatura	54	25	33	36	14	45	43	31	25
slovenski avtorji ¹⁶	34	14	18	27	9	35	15	14	11
romani	37	72	57	50	82	48	75	73	74
domače branje	13	8	10	5	9	15	6	5	9

Preglednica 10: »Najbolj brane knjige« v osrednjih območnih knjižnicah v letu 2007 po številu neleposlovja, mladinskih del, romanov, slovenskih avtorjev in domačega branja.

leto 2007	Pokrajinska študijska knjižnica, Murska Sobota	Mariborska knjižnica	Osrednja knjižnica Celje	Knjižnica Ivana Potrča Ptuj	Knjižnica Otoma Županciča, Ljubljana	Knjižnica Mirana Jarca, Novo Mesto	Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, Koper ¹⁵	Goriška knjižnica Franceta Bevka, Nova Gorica	Osrednja knjižnica Kranj
neleposlovna dela	14	2	1	2	2	5	1	1	2
mladinska literatura	28	12	36	37	7	25	15	13	19
slovenski avtorji	28	5	13	27	6	12	10	9	8
romani	56	85	60	61	88	63	80	86	78
domače branje	4	4	8	5	5	9	4	3	3

15 *Biblioteca centrale Srečko Vilhar, Capodistria.*

16 *Nekateri avtorji so zastopani večkrat; npr. Desa Muck se na seznamu pojavi tudi desetkrat.*

Med najbolj izposojanimi avtorji je zelo malo domačih avtorjev, še posebej ker so nekateri z različnimi naslovi zastopani večkrat in poleg tega so med njimi tudi avtorji, predvideni za domače branje. Kljub temu so med posameznimi knjižnicami razlike, kar kaže na to, da je na določene težnje v izposoji do neke mere mogoče vplivati. Če razmerja med najbolj izposojanimi knjigami v osrednjih območnih knjižnicah ocenjujemo s priporočili standardov za sestavo knjižnične zbirke, ima najbolj pozitivne rezultate Pokrajinska študijska knjižnica, Murska Sobota, medtem ko največje neskladje z omenjenimi priporočili kaže statistika izposoje v Mariborski knjižnici in Knjižnici Otona Župančiča, Ljubljana¹⁷. Slednji pa imata med najbolj izposojanimi knjigami večje število književnih del, ki presegajo raven zastopane trivialne literature¹⁸.

Nacionalni programa za kulturo 2008–2011 za knjižnično dejavnost načrtuje posebno podporo razvoju bralne kulture, promociji kakovostnejšega knjižničnega gradiva, vključevanju določenega deleža subvencioniranih knjig v knjižnične zbirke splošnih knjižnic, z novo zakonodajo pa bo Ministrstvo za kulturo območnim knjižnicam zagotovilo tudi dodatna sredstva za nakup povečanega in zahtevnejšega izbora gradiva. A kolikor lahko sodimo po seznamu »najbolj branih knjig«¹⁹, kjer je v obdobju šestih let število slovenskih avtorjev, kvalitetnejšega leposlovja in neleposlovnih del ostalo skoraj nespremenjeno, kvalitetna knjižnična zbirka sama na sebi še ne ustvarja pozitivnih trendov v bralni kulturi. Kakšne rezultate so dali številni projekti za pospeševanje bralne kulture in promocijo kvalitetnejše (slovenske) književnosti v preteklosti, pa je težko raziskati, saj se tovrstna kvalitativna merjenja ne izvajajo.

3 Umetniško leposlovje med najbolj branih knjigami

Že v času, ko je v novem veku knjiga prvič postala dostopna širšim ljudskim množicam, kar je po izumu tiska povzročilo predvsem obvezno šolstvo oz. opis-menjevanje revnejših razredov, se je pojavila t. i. ljudska knjiga oz. literatura za neuke in deprivilegirane množice. Sprva so to bila predvsem nabožna, moralična ali vzgojna dela, pa tudi viteške in druge junaške zgodbe, fantastični potopisi idr., medtem ko z 18. stoletjem postane temeljna trivialna književnost meščan-

17 Knjižnica Otona Župančiča, od junija 2008 Mestna knjižnica Ljubljana, ima na področju pospeševanja bralne kulture zelo veliko dejavnosti. Potrebno bi bilo podrobneje preučiti, koliko te neposredno vplivajo na statistiko izposoje.

18 Npr. dela Paasilinne, Schlinka, Viewegha, Chevalierove.

19 Vzorec sto monografskih publikacij je preskromen za tehtnejše posplošitve.

ski roman. Skratka, ob visoki, umetniški, elitni književnosti je ves čas nastajala in živela tudi zabavna, množična ali trivialna književnost.

Prav tako se že zgodaj s pojavom *literature za ljudstvo* formira vprašanje, ali je *okus ljudskih množic* družbeno dejstvo in psihološka konstanta ali pa je ta posledica pomanjkanja izobrazbe in nedostopnosti elitne literature. Če sam koncept vzgoje in izobraževanja izhaja iz slednjega, je na drugi strani množična proizvodnja literature utemeljena prav na obstoju uniformiranega okusa in je tudi vselej na sledi vsakokratni paradigmi tega okusa.

Ker nastanek in razvoj splošnih knjižnic korenini v *razsvetljenski* ideji, katere cilj ni samo po možnostih egalitarna (visoko razvita) družba, temveč neskončen napredek, je potemtakem bralno kulturo, informacijsko pismenost, izobraževanje itn. mogoče in nujno širiti oz. poglobljati. A koliko lahko danes v razvitem svetu še upravičeno sklepamo na nepretrgan kulturni razvoj? Ali nima ta, ravno nasprotno, v svetu neskončnih in predvsem enakovrednih možnosti zelo negotovo prihodnost?

Če se ozremo po seznamu »najbolj branih knjig«, med naslovi za odrasle prevladuje literatura, ki je tehnično pomanjkljiva, v pripovednih postopkih nedovršena, shematična, za katero je značilno ideološko poenostavljanje, katere arhitektura in vsebina sta podrejeni senzacionalizmu, ki operira s klišeji, z ukoreninjenimi predstavami, utrjuje neproblematičen pogled na svet, izhaja iz jasnega vrednostnega sistema in po definiciji ponuja spravljen in srečen konec. Gre za literaturo, ki budi sentimentalnost, se napaja v latentnih človekovih občutjih za kič in človeškem stremljenju po sreči, zadovoljuje predvsem željo po zabavi in pogosto nastopa v vlogi substituta za želeno, a ne doseženo realnost²⁰.

Preglednica 11: Število naslovov domačega branja med sto »najbolj branih knjigami«.

leto	število naslovov domačega branja med 100 najbolj izposojanimi knjigami
2002	10
2003	7
2004	7
2005	8
2006	6
2007	5
2008	10

20 Glej tudi Hladnik, Miran (1983). *Trivialna literatura*. (Zbirka *Literarni leksikon 21*.) Ljubljana: Cankarjeva založba.

Kvalitativno nasprotje prevladujočemu tipu književnosti na seznamu »najbolj branih knjig« zastopajo, če izvzamemo otroško leposlovje, skoraj izključno dela klasične književnosti, ki jih kot obvezno branje uvaja nacionalni izobraževalni sistem, zato jih ni mogoče razumeti kot ustrezen ekvilibrium številčno najbolj zastopanim težnjam v »bralni kulturi«, kot jo ponazarjajo najbolj izposojani naslovi v slovenskih splošnih knjižnicah.

4 Zaključek

»Najbolj brane knjige« v slovenskih splošnih knjižnicah ne morejo poglobljeno ponazoriti gibanj na področju bralne kulture, zagotovo pa dovolj dobro ponazarjajo zagato, pred katero stojijo splošne knjižnice – kako uskladiti povpraševanje uporabnikov s poslanstvom in nalogami splošnih knjižnic. Zadrega nikakor ni nova, le da so knjižnice in knjižničarji v preteklosti za to imeli na voljo drugačna sredstva, predvsem pa je knjižni trg ponujal veliko manj *lahke* literature kot danes.

V znamenitem delu Avgusta Pirjevca *Knjižnice in knjižničarsko delo*, ki je nastalo pred več kot pol stoletja, beremo, da je temeljna naloga splošne knjižnice, da vzgoji pravilen odnos med ljudstvom in knjigo. Za Pirjevca je to pomenilo, da si mora knjižničar prizadevati, da bi uporabnik dojel literaturo kot umetniško stvaritev. Pogoj za to je seveda dovezetnost in pripravljenost bralca na izobraževalne in vzgojne sile, ki jih vsebuje »kvalitetna« knjiga. Bralčevo osebnost pa je po Pirjevčevem prepričanju mogoče umsko in duhovno razviti le, če ta ne prihaja v stik s trivialno literaturo, saj »[z]lagana sentimentalnost, izkrivljena slika življenja in neresnična solzava čustvenost, nimajo v sebi tvornih sil in ne morejo služiti izobrazbi in vzgoji ljudskih množic v najširšem in najvišjem smislu«²¹. Zato bi Pirjavec brez zadržkov iz knjižnic izločil vse, kar bi lahko nasprotovalo »zdravemu in pravilnemu odnosu med bralcem in knjigo. V prvi vrsti in brezpogojno [...] izrazito plažo kakršne koli vrste«²².

Z današnjimi očmi je takšno stališče avtokratsko, v nasprotju z demokratičnimi normami in posledično tudi v nasprotju z etičnim kodeksom knjižničarjev, ki se morajo zavzemati za prost pretok gradiv in informacij ter delovati proti uvajanju cenzure.

Knjižnica danes ne more več vztrajati v elitističnem odnosu do *lahke* literature, saj se uveljavljanju cenenega populizma na področju knjige ni mogoče izogniti, vendar pa knjižnica ne bi smela popustiti v svojem temeljnem poslanstvu. Zato

21 Pirjavec, Avgust (1940). *Knjižnice in knjižničarsko delo*. Celje: Družba sv. Mohorja. str. 58.

22 *Prav tam*.

je eden izmed velikih izzivov, ki naslavlja prihodnost splošnih knjižnic, ne preprosto, kako zadovoljiti svoje uporabnike, temveč kako uravnati njihove potrebe s kulturnim poslanstvom knjižnice in »unovčiti« kvalitativni potencial knjižnične zbirke.

Viri in literatura:

1. Breznik, Maja (et al.) (2005). *Knjižna kultura*. Ljubljana: UMCo.
2. Dolar, Jaro (1982). *Spomin človeštva*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
3. Fischer, S. R. (2003). *A History of Reading*. London: Reaktion Books.
4. Hladnik, Miran (1983). *Trivialna literatura*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
5. Kos, Janko (1996). *Očrt literarne teorije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
6. Nacionalni program za kulturo (2007). Ljubljana: Ministrstvo za kulturo. Pridobljeno 5. 7. 2008 s spletne strani http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Zakonodaja/Predlogi_zakonov/osnutek_NPK.pdf
7. Manguel, Alberto (1996). *Zgodovina branja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
8. Pirjevec, Avgust (1940). *Knjižnice in knjižničarsko delo*. Celje: Družba sv. Mohorja.
9. Quick, Amanda (2005). *Skrivnostni čar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
10. Standardi za splošne knjižnice (2005). Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost. Pridobljeno 6. 4. 2008 s spletne strani http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Podrocja/NSKD/standardi_spl_k_sprejeti.pdf
11. Steel, Daniel (2002). *Poroka*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
12. Wooding, Chris (1999). *Viharno nebo*. 1. zvezek. Ljubljana: Grlica.
13. Zakon o knjižničarstvu. Uradni list Republike Slovenije, št. 87/2001.

Mag. Petra Jager, bibliotekarka, je zaposlena kot sodelavka pri projektih v Centru za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici.

Naslov: Turjaška 1, Ljubljana

Naslov elektronske pošte: petra.jager@nuk.uni-lj.si